

Kája není kluk, je to holka. Příběh transgender žákyně základní školy

21.02.2024

Tereza Škoulová

Učitel/učitelka

Školní poradenský pracovník/ce

Rodiče

Tento rozhovor nabízí pohled do života jedenáctileté Káji a její rodiny, zdůrazňující význam podpory a akceptace transgender a nebinárních dětí ve školách a doma. Od chvíle, kdy rodina poznala, že Kája je transgender, se ji rodiče snaží vést cestou plnou lásky a pochopení. Jejich cílem je zajistit Káje co nejšťastnější a nejplnější život. Příběh osvětluje, jak důležité je předcházet nejistotě a nedostatku informací ve školním prostředí prostřednictvím předávání informací a pravidelné komunikace rodiny a školy.

Ze zahraničních dat vyplývá, že v populaci žije zhruba 0,4 procent transgender lidí. | FOTO: Pixabay.

Přesné statistiky pro Českou republiku nejsou k dispozici, nicméně ze zahraničních dat vyplývá, že v populaci žije zhruba 0,4 procent transgender lidí. [1] Minoritní postavení transgender a nebinárních osob může být důvodem, proč (nejen) školy stále nemají dostatek informací, jak k této skupině studujících přistupovat. Kája, jedenáctiletá transgender dívka, navštěvuje druhý stupeň spádové základní školy. „Jde o docela friendly, rodinnou instituci,“ říká její maminka, se kterou jsme hovořily o různých aspektech života transgender dítěte.

Kdy a jak jste přišli na to, že Kája je jiná?

Že je naše dcera transgender, víme prakticky od jejího narození. Na začátku jsme si to takto nepojmenovali, nicméně dívčí sklony měla odjakživa. V čemkoli se dítě může genderově projevit, Kája se projevila jako dívka: jakmile odrostla nediferencovaným miminkovským hračkám a mohla si sama vybrat, vždy sáhla po hračkách pro holky, vybírala si pohádky s dívčími hrdinkami. Když dospěla do fáze identifikačních her, vždy se identifikovala s dívčí postavou. A když mluvila o své budoucnosti, tak vždycky v ženském rodě. Třeba v nějakých čtyřech pěti letech prohlásila: „Až budu jednou babička,...“.

Pro mnoho rodičů může být taková situace nečekaná. Brala jste ji v klidu?

Nedá se asi říct, že jsem byla celou dobu v klidu, ale snažím se Káju přijímat, jaká je. Ale třeba otázka, jestli bude moct mít děti, se mnou mává. Nevím, co je správná cesta, ale snažím se, aby moje dítě žilo co nejlépe s tím, do čeho se narodilo. Kromě toho jsem vždy hledala, s kým o tom mluvit a jak o tom přemýšlet. Obracela jsem se na různé strany a snažila se to pochopit. Být matkou transgender dítěte je nepřenositelná zkušenost, stejně jako život s jinak specifickým dítětem. Nakonec se vždy snažím Káju maximálně podpořit, přijímat její specifika jako něco, co život přinesl a s čím je třeba se vypořádat. Bezpodmínečná mateřská láska vede k co nejotevřenějšímu a nejpodpůrnějšímu přístupu. Samozřejmě jsem někdy přemýšlela, jestli není „podpůrnější“ Káju někam nasměrovat, ale nakonec jsem se vždy rozhodla poslouchat její hlas, její potřeby.

Jak její identitu přijímali ve školce?

Děti, a malé děti obzvláště, to vždycky braly přirozeně v pohodě. Kája vypadala jako holka, chodila v dívčím oblečení a kamarádila se s děvčaty, a ty ji jako holku braly. Možná i proto, že je kamarádská a vstřícná. Nicméně ve všech institucích by rodiče transgender dětí měli být o několik kroků napřed. Alespoň v našem případě to platilo: cítili jsme potřebu předem edukovat lidi, kteří byli s Kájou v kontaktu. Transgender identita je ve společnosti vzácná. Mnozí dospělí s transgender dětmi nemají zkušenost a mohou se pak cítit bezradní. Nová zkušenost je pro každého člověka v něčem ohrožující; představuje trochu diskomfort, když nevíte, co v určité situaci udělat, aby to bylo v pořádku. Nemusí jít o zlý úmysl nebo necitlivý přístup, ale z nejistoty mohou lidi jednat, jako by jednali v ohrožení – čili ne úplně promyšleně. Proto jsem vnímala, že je lepší lidi dopředu informovat.

Co z toho jste považovala za nutné se školkou komunikovat?

Ve školce jsem popisovala, jaká Kája je a že pro nás je to takhle v pořádku. Ke každé fázi jejího života jsme se stavěli otevřeně, nicméně jsme ji nikdy neškatulkovali. Neříkali jsme: Kája je transgender dítě, takže jeho budoucnost bude vypadat tak a tak. Nechávali jsme před ní otevřenou cestu a čekali, kudy se vydá; umožnili jsme jí jít směrem, kam sama chtěla. Říkali jsme si, že třeba jde o nějakou vývojovou fázi, že ji to přejde – ale s pokračujícím vývojem se v dívčí identitě víc a víc upevňovala.

Musí být komplikované tohle ve školce vysvětlit. Jak to probíhalo?

Otázky přicházely přímo ze strany školky: jednak byli nejistí samotní vyučující, jednak se řešily situace, jak hovořit s rodiči dětí, kteří se vyptávali. Takže jsme se pravidelně scházeli, vysvětlovali a odpovídali na otázky, které často vznikaly v průběhu diskuze. Každý přítomnost transgender dítěte vnímal jinak. Ačkoli vyučující v lesní školce byli naši přátelé, někteří z nich to nepřijali úplně snadno. Díky tomu, že jsme se znali, jsem ale měla možnost zblízka nahlédnout jejich přístup i postupnou proměnu. I velmi otevření lidé s upřímnou snahou a nejlepším vědomím i svědomím musí situaci nějak vnitřně zpracovat a zjistit, jak se k ní postavit vzhledem k vlastnímu přesvědčení nebo světonázoru. Lidé, kteří žijí přirozeně, přírodně, opravdově, měli s přijetím transgender dítěte paradoxně větší problém: Kája se přece narodil jako kluk, je to pro něj tedy přirozené. Museli projít nějakým procesem, naučit se dítě podporovat v tom, aby šlo – podle nich – nepřirozenou cestou. Naštěstí všichni byli ochotní si ke Káje a její situaci vytvořit dobrý vztah.

Jak to probíhalo, když Kája nastoupila na základní školu?

Po zkušenosti ze školky jsme věděli, že je potřeba udělat daleko víc. Vyučující nebyli naši kamarádi a kamarádky, a hlavně jsme vstupovali do prostředí, kde s transgender dětmi neměli žádnou předchozí zkušenost. Situaci navíc trochu komplikovalo, že Kája vypadala a chovala se jako holka, ale mluvila o sobě v mužském rodě. Vyrostla v tom, že jsme ji oslovovali jako kluka. Bylo to něco, do čeho se narodila, a byť se cítila jako holka, nevnímala konflikt mezi chlapeckým rodem a dívčí identitou. Lidi to mátl. Takže jsme napřed řešili, jak to celé pojmem: jestli už do školy nastoupí jako holka s tím, že ji budou oslovovat v ženském rodě – a ona tak o sobě bude mluvit. Napřed to tak vypadalo. Ale Kája do toho před začátkem školního roku hodila vidle, protože jí došlo, že by musela chtít od svých kamarádek – většina ze školky spolu s ní nastoupila do první třídy –, aby udělaly změnu a začaly ji oslovovat v ženském rodě. Nechtěla tímto způsobem tlačit na okolí, takže prohlásila, ať ji každý oslovuje, jak chce. Pochopila jsem, že si bude sama časovat a fázovat, kde chce být. První půlrok byl tudíž náročný především pro její okolí, protože nějak působila, ale házela do toho klučičí koncovky a lidem říkala, ať ji oslovují, jak chtějí. Nicméně okolí ji vizuálně vnímalo jako holku, takže na ni jako na holku mluvili – a Kája zhruba od pololetí přirozeně došla do fáze, kdy o sobě začala mluvit v ženském rodě. A začala to chtít i od nás.

Vraťme se ještě na začátek. Jak vypadalo informační setkání pro pedagogický sbor?

V první řadě jsem navázala spolupráci se sexuoložkou Hankou Fifkovou a domluvily jsme se, že přijde první den do školy a společně uděláme přednášku a diskuzi pro učitelský sbor. Kája se diskuze neúčastnila. Jednak ji tím chráním, protože nikdy předem nevím, o čem se bude hovořit. Jednak má diskuze vytvořit svobodný prostor pro vyučující, aby se

mohli ptát na cokoli, my jim to mohly vysvětlit a nebrat ohledy na Káju. Pochopitelně to děláme především s ohledem na ni, ale vyučující by měli mít prostor mluvit o tématu svobodně. Před Kájou by se možná neptali tak otevřeně.

Na první třídní schůzce jsme pak informovaly všechny rodiče spolužáků a spolužaček, protože si myslím, že právě od nich, spíš než od dětí, by mohla přijít nějaká špatná reakce.

Máte výhodu, že pracujete jako psychoterapeutka. Máte doporučení pro rodiče transgender dětí, kteří do problematiky nemají takový vhled?

Důležité je spojit se s nějakou odbornicí nebo odborníkem, jako jsme to učinili s Hankou Fifkovou, a odtud získávat informace. Jak už jsem zmiňovala, díky tomu, že jsme byli oproti škole napřed, všechno probíhalo hladce. Bylo na nás vzájemnou komunikaci koordinovat. Nicméně nutno dodat, že atmosféru ve škole neudává pouze její vedení, ale záleží na jednotlivých vyučujících, kteří jsou například v pozici třídní učitelky nebo učitele. Mezi nimi jsou obrovské rozdíly.

Takže platí, že pokud jsou rodiče dostatečně otevření a vyučující nakloněni spolupráci, neměl by vzniknout problém...

Kromě toho je také Kája odmala vedená otevřeně komunikovat. Díky tomu se zhruba od začátku školní docházky dokáže vymezit, pokud někdo zareaguje špatně, pokud jí něco není příjemné. Kája takové jednání chápe jako informaci, že ten člověk si není jistý, neví, jak se chovat a potřebuje poradit – a ona je tou, kdo mu může nejlépe vysvětlit, co potřebuje. Otevřená komunikace je klíčová. Kája loni nastoupila do šesté třídy. Znovu jsme uspořádali debatu pro celý pedagogický sbor druhého stupně, pozvali Hanku Fifkovou a skoro dvě hodiny se situací věnovali. V rámci diskuze projeví vyučující překvapení nad tím, jak si je Kája ve své situaci jistá a jak je statečná. Shodli se, že by je to nenapadlo, ale zvykli si, že pokud si neví rady, zeptají se přímo jí a Kája jim to řekne.

Takže díky preventivním opatřením nemáte žádnou špatnou zkušenost s přístupem školy?

Jak jsem uvedla, Kája je naučená, že pokud se někdo vyjádří neobratně, nevnímá to jako křivdu. Reakce některých dětí někdy nejsou úplně v pohodě, ale škola na to dává velký pozor. Nicméně na prvním stupni měla Kája třídní učitelku a asistentku, které se sice strašně snažily, aby bylo všechno v pořádku, ale vnitřně hodně bojovaly. A strach, aby neudělaly nějakou chybu a ve třídě se nezačalo dít něco nežádoucího, je nakonec úplně paralyzoval. S tím, jak děti rostou, vznikají problematické momenty. Toalety se vyřešily v

pohodě, paní ředitelka umožnila Káje chodit na dívčí. Ale třídní učitelka se časem začala vymezovat proti ježdění na školní výlety: od jistého věku si nechtěla vzít na triko, aby Kája bydlela na pokoji s ostatními děvčaty.

Jak to nakonec dopadlo?

Třídní učitelka začala prosazovat řešení, aby s Kájou jel někdo z rodiny a měla samostatný pokoj. To byla asi nejhorší situace, v níž se Kája ocitla, aniž by si to možná v tu dobu uvědomovala: raději na školu v přírodě nejela. Holky ve třídě se za ní postavily a ptaly se učitelek, proč Kája nemůže jet s nimi. A asistentka prohlásila, že kdyby s nimi Kája bydlela na pokoji, učitelka by za to mohla jít do vězení. To byl vrchol. Věděla jsem, že to nemohu rozmazávat, protože Kája ještě nějakou dobu ve třídě s učitelkou i asistentkou setrvá. Ale dohledala jsem si, že žádný takový zákon neexistuje. A i kdyby existoval, půjde o nějakou vyhlášku a zodpovědná bude škola, ne učitelka, a určitě by nešla do vězení. Uvádím to jako příklad, kam mohou vést zbytečný strach a obavy.

Na druhém stupni se dělí tělocvik na holky a kluky. Argument asistentky ve škole mých dětí byl, že dívky by mohly chlapce rozrušovat. Jak dopadlo tohle?

Tím jsme se pochopitelně také zabývali a s vyučujícími to řešili. Kája cvičí s dívkami. Ohledně šaten pak dali Káje na výběr, kde se chce převlékat, jestli někde bokem, nebo v dívčí šatně. Ta možnost výběru mě uklidnila. Kája se rozhodla převlékat se s dívkami.

S dospíváním souvisí taky možnost tranzice. Jak to u vás probíhá?

To je teď aktuální téma. Už jsme absolvovali velké psychologické vyšetření, nedávno jsme byli na velkém endokrinologickém vyšetření ohledně hormonů. Právě tady by Káje indikovali blokační terapii, tedy zastavení klučičích hormonů. Blokace je první fáze, po nějaké době se začnou podávat hormony žádoucího pohlaví.

Řešíte proces tranzice se školou? Vědí vyučující, čím si Kája prochází?

Úplně ne. Učitelky zhruba vědí, co se děje, ale je to složité. Situace Káji je specifická v tom, že se odmala živě zajímala, jak to bude s dětmi. Jako hodně malá se dozvěděla, že když podstoupí tranzici, nebude moct mít vlastní děti. To je téma, které řeší neadekvátně svému věku. Moc jsem tomu nepomohla, když jsme mluvily o tom, že si může nechat zamrazit semínka. Jenže to je průšvih, protože díky blokaci spermie nedozrají. Jsme ve fázi, s níž se zatím žádná z odbornic nesetkala. Přichází-li mladí lidé rozhodnutí ke změně pohlaví, téma dětí neřeší. Jde většinou o dospívající, pro něž je primární rychle

projít tranzicí – ale Kája se vlastním mateřstvím zabývá od tří čtyř let a ani endokrinoložka není schopná odpovědět, do jaké fáze by měla proběhnout klučičí puberta, aby se spermie daly odebrat. Nedávno Káju vyšetřila a vypadá to, že puberta už nastoupila, že už se uvnitř děje. Pokud bychom uvažovali o blokační terapii, teď bychom s ní měli začít.

Vraťme se zpět ke komunikaci s vyučujícími. Na co se v diskuzi nejčastěji ptají?

Asi se ptají adekvátně okolnostem, například předjímají situace, které by se mohly stát, a snaží se je řešit, zabývají se praktickými otázkami. Kromě zmiňovaných toalet je zajímavé téma transgenderu obecně: podobně jako já chtěli pochopit, o co jde a jak ke Káje přistupovat. Nastavily jsme to tak, že sexuoložka Fifková napřed udělá edukativní přednášku o tom, co transgender znamená, že je to něco vrozeného. Vysvětlí podstatu a já přidávám moment, který pro mě byl určující. Klíčem k pochopení, co znamená být transgender, je přejít z vnímání „tohle je kluk, který se chce stát holkou“ k opačnému pohledu: „tohle je holka, která se nešťastnou náhodou narodila do klučičího těla“. Kája je holka. Uvědomuju si, že mám výjimečnou pozici, protože s ní žiji od narození a měla jsem každodenní možnost její vývoj sledovat, poznávat, chápat a přijímat. Nevím, jaké to je pro člověka, který se s transgender člověkem nikdy nesetkal, ale ta přesmyčka je zásadní: ne, Kája není kluk, je to holka.

Bavíme-li se o inkluzi, co je kromě otřepaného tématu toalet žádoucí pro transgender a nebinární studující na školách učinit?

Tady bych chtěla říct, že inkluze se netýká jen samotné školy, ale i akcí mimo školu – a je potřeba to ošetřit na mnoha úrovních. Kam jsme teď dospěli a myslím, že s tím budou mít potíže všichni, je situace, že škola se chrání. Aby mohla Kája jezdit na školní výlety a bydlet na pokoji s dívkami, musíme získat souhlas rodičů ostatních holek, s nimiž má být na pokoji.

Inkluze znamená, že vyučující přijímá specifika dětí změnou přístupu. Tohle zní spíš jako individuální dohoda...

Protože přístup k transgender dětem doposud není ošetřený zákonem. Učitelky na prvním stupni se oháněly tím, že existují zákony, podle nichž mají být holky a kluci zvlášť – nic takového ale neexistuje. Jediné, co jsem našla, jsou pravidla pro internátní školy, podle nichž mají kluci a holky bydlet odděleně. Kája se převléká maximálně nenápadně a představa, že by jakkoli ohrožovala spolužačky, je nesmysl. Dokud není situace jasně popsána a daná, každý do ní vnáší vlastní příběh a obavy.

Redakce webu Zapojmevsechny.cz zná totožnost žákyně i její maminky, jejichž příběh článek popisuje. Jejich skutečná jména neuvádíme kvůli zachování anonymity.

Infobox:

Odhalení skryté rozmanitosti: prožívání genderu přesahuje tradiční hranice

Nedávné studie v Nizozemsku a Belgii se zaměřily na prožívání lidí v oblasti genderové identity. Zkoumaly dvě hlavní kategorie: „ambivalentní genderová identita“, což znamená, že se člověk ztotožňuje stejně silně jak s pohlavím, které mu bylo přiřazeno při narození, tak s opačným pohlavím, a „neodpovídající genderová identita“, kdy se člověk ztotožňuje více s pohlavím opačným než s tím, které mu bylo přiřazeno při narození.

Výsledky těchto studií ukázaly, že mezi 2,2 % a 4,6 % mužů narozených jako muži a mezi 1,9 % a 3,2 % žen narozených jako ženy projevilo ambivalentní genderovou identitu. Neodpovídající genderovou identitu uvedlo mezi 0,7 % a 1,1 % mužů narozených jako muži a mezi 0,6 % a 0,8 % žen narozených jako ženy. Tyto výsledky naznačují, že pocity nesouladu nebo nejednoznačnosti ve vztahu k vlastnímu genderu jsou mnohem rozšířenější, než se obvykle předpokládá.

Jinými slovy, tato studie ukazuje, že poměrně velký počet lidí cítí, že jejich prožívání genderu není úplně v souladu s pohlavím, které jim bylo přiřazeno při narození. Někteří se možná cítí někde uprostřed mezi tradičními kategoriemi „muž“ a „žena“, zatímco jiní se mohou cítit více příslušní k opačnému pohlaví, než jaké jim bylo přiděleno. Tyto poznatky zdůrazňují důležitost uznání a respektování rozmanitosti v oblasti genderové identity ve společnosti. [1]

Transgender osoba

Transgender osoba je někdo, kdo se neztotožňuje s pohlavím, které mu bylo přiřazeno při narození. Jinými slovy, vnímání vlastního pohlaví neodpovídá pohlaví, které bylo určeno na základě fyzických charakteristik. Například, i když se někdo narodil s tělesnými znaky typickými pro muže, může se cítit a žít jako žena, nebo naopak. Transgender identita je o rozpoznání a uznání toho, jak se jedinec skutečně cítí a identifikuje, což nemusí nutně souviset s biologickými nebo fyzickými aspekty.

Mezinárodní klasifikace nemocí, 11. revize (MKN-11), kterou vydává Světová zdravotnická organizace (WHO), přistupuje k transgender identitám s větším porozuměním a citlivostí než předchozí verze. V MKN-11 bylo odstraněno zařazení

transgender identity do kategorie duševních poruch, což odráží širší společenské a odborné uznání, že býtí transgender není poruchou ani nemocí, ale součástí lidské diverzity. Tento krok WHO podporuje důstojnost a respekt vůči transgender osobám a podporuje lepší přístup k zdravotní péči bez stigmatizace.

Pro další informace a podporu v oblasti transgender identity můžete navštívit oficiální stránky [Světové zdravotnické organizace \(WHO\)](#), které poskytují přístup k [MKN-11](#) a dalším zdrojům zaměřeným na zdraví a pohodu transgender osob.

Zdroje:

[1] Kol. autorů. (2014). *Being Trans in the European Union. Comparative analysis of EU LGBT survey data*. [online]. Luxembourg: European Union Agency for Fundamental Rights & Publications Office of the European Union. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative-0_en.pdf. [dat. cit. 12. 2. 2024]. (s. 15).